EFTIMIE MURGU LA ACADEMIA MIHĂILEANĂ

DE

IOAN OPREA

Este semnificativă preocuparea școlii românești, chiar în secolele în care se caracteriza prin provizorat și discontinuitate, pentru studiile filozofice. Fără a putea susține un dialog pe teme filozofice și fără a putea impune filozofi, cultura noastră veche nu a fost lipsită de spirite filozofice care se preocupau de probleme de metafizică și etică. (Logica era de altfel un obiect de învățămînt obișnuit). Dar filozofia din școli nu se preda în limba română, cugetările învățaților nu se legau în sisteme, fie ele și eclectice, și filozofia de doctrină avea o răspîndire socială redusă chiar în rîndul păturii culte. Iluminismul, manifestat la noi în forma cea mai caracteristică prin Școala ardeleană, va susține pentru prima dată în mod programatic imperativele de a se difuza filozofia și știința europeană la români și de a se realiza aceasta în limba națională.

În Moldova, la Iași, programul Seminarului de la Socola prevede încă din 1812, printre disciplinele de învățămînt, filozofia. Doctorul în filozofie și medicină Vasile Popp, chemat pentru a o preda, este nevoit însă să se întoarcă curînd în Transilvania. La Școala vasiliană de la Trei Ierarhi, înființată în 1828, era înscrisă printre disciplinele de predat în românește și logica. Dar predarea filozofiei în limba română în Moldova se va realiza, în adevăratul înțeles al cuvîntului, odată cu înființarea Academiei Mihăilene, creație, în mare parte, a neobositului Gh. Asachi și a luminatului mitropolit Veniamin, cu sprijinul domnitorului Mihail Sturza[1].

Noua școală superioară avea încă în programul inițial prevăzută, printre disciplinele de bază, filozofia. În 1832, în „Publicația" care se dădea în vederea înființării unei academii, care să fie continuatoarea tradiției vechiului așezămînt de la 1640, se prevedea un post de profesor de filozofie, care urma să predea logica, metafizica, etica și dreptul natural. Pentru ocuparea acestui post este chemat bănățeanul Eftimie Murgu, absolvent al facultăților de filozofie și drept la Universitatea din Pesta și continuator, în idei, al Școlii ardelene.

Murgu sosește la Iași în noiembrie 1834, dar, deoarece clădirea noii Academii nu era terminată, își deschide cursul, la 20 noiembrie, la Școala vasiliană de la Trei Ierarhi[2]. Activitatea sa la Academia Mihăileană va dura pînă în 1836 cînd, datorită unor neînțelegeri, pleacă la București, unde este numit temporar profesor de logică și drept roman la Colegiul de la Sf. Sava, dar va demisiona și de aici în 1839 și, în urma descoperirii mișcării revoluționare de la 1840, este expulzat din Muntenia[3].

---

[1] Informații ample în legătură cu înființarea și funcționarea Academiei Mihăilene se găsesc la V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800—1864*, București, 4 vol., 1892—1901, vol. I și II passim ; A. D. Xenopol și C. Erbiceanu, *Serbarea școlară din Iași cu ocazia împlinirii a cincizeci de ani de la înființarea învățămîntului superior în Moldova*, Iași, 1885 ; *De la Academia Mihăileană la Liceul național*, Iași, 1936.

[2] Vezi V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 267 și 296 ; A. D. Xenopol și C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 148 ; Emil Diaconescu, *Eftimie Murgu, profesor la Academia Mihăileană*, în „Iașul literar", 12 dec. 1956, p. 104—109 ; id., *Cărturari ardeleni în învățămîntul din Moldova*, în „Tribuna", 20 oct. 1966, p. 1 și 6 ; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979.

[3] Vezi G. Bogdan-Duică, *Eftimie Murgu*, București, 1937, p. 60 ș.u.

BDD-A1434 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:35 UTC)

Cursul de filozofie predat de Eftimie Murgu la Academia Mihăileană a însemnat nu numai începutul predării acestei ştiinţe înalte în limba română în Moldova (în Muntenia începutul îl făcuse tot un învăţat de peste munţi, Gh. Lazăr), ci şi pătrunderea sistematică a filozofiei universale moderne de factură kantiană şi triumful pe baze moderne al terminologiei filozofice în limba naţională.

Potrivit programei, la facultatea de filozofie urmau să se predea, în anul întîi : introducerea în filozofie, istoria filozofiei, logica şi metafizica pură, iar în anul al doilea : metafizica aplicată şi filozofia morală[4]. Din documentele vremii, reiese că numărul auditorilor era foarte mare şi, desigur, Murgu a avut o influenţă decisivă asupra cursanţilor săi. Cursul lui a trecut şi la Seminarul de la Socola unde logica tradusă de el era „paradosită" de Andrei Teodorescu[5].

G. Bogdan-Duică a identificat în ms. 136 de la Biblioteca Academiei R. S. România logica lui Murgu, pe care comparînd-o cu lucrarea lui Joannem Imre, *Amicus foedus cum experientia*, Pestini, 1830, ajunge la concluzia că profesorul bănăţean a tradus din această lucrare pînă la partea a treia consacrată metafiziciei aplicate[6]. În studiul *Formarea terminologiei filozofice româneşti moderne*[7], G. Ivănescu notează că a identificat şi la Biblioteca Centrală Universitară din Iaşi un manuscris conţinînd cursul lui Murgu (trei caiete, mss. III 15, III 16, III 17). Aceeaşi lucrare se mai află, în întregime sau parţial, şi în manuscrisele din fondul Bibliotecii Academiei înregistrate sub cotele : ms. 594, ms. 1 802, ms. 3 089, ms. 4 473. Manuscrisele 136 şi 4 473 conţin însemnări care atestă că acest curs a fost scris la Seminarul de la Socola şi tot de aici provine, desigur, şi cel din ms. 3 089, precedat de o *Gramatică moldav-română*, pe care N. A. Ursu a atribuit-o lui Ioan Alboteanu[8].

Dintre toate manuscrisele care conţin cursul lui Murgu, cel existent la Biblioteca Centrală din Iaşi[9] are cîteva particularităţi care-l diferenţiază de celelalte. Acesta este singurul, se pare, care vine din imediata apropiere a profesorului bănăţean ; el este cel mai vechi (are menţionat pe copertă anul 1834/5 şi în interior 1834) şi corespunde prin datare şederii lui Murgu în capitala Moldovei. Aceeaşi concluzie se desprinde şi din existenţa unor particularităţi lingvistice bănăţene, printre care, cea mai evidentă, este formarea condiţionalului cu auxiliarul în forma *reaş* (*riam trebui*, II, 73^{v}, *riam putea*, II, 74^{r}, *riam fi putut*, II, 74^{v}). Pe de altă parte, acest curs este şi cel mai complet şi reflectă în mai mare măsură oscilaţiile începutului.

Ideile filozofice conţinute în cursul predat de Eftimie Murgu sînt de orientare raţionalistă cu evidentă inspiraţie criticistă; Kant este de altfel foarte des citat. Dar teoria filozofului din Königsberg este preluată în interpretarea lui Krug, şi Imre se folosise, mai ales în logică, şi de lucrările lui Storchenau, Bachmann şi Schutze. Deşi unele din manuscrisele lui Murgu au fost avute în vedere de cei care s-au ocupat de istoria culturii şi filozofiei româneşti, în comentariile care s-au făcut se discută, aproape exclusiv, ca despre un simplu manual de logică[10]. Se trece astfel cu vederea faptul că, tot pe urmele lui Kant, logica era prima secţiune a filozofiei, sau, aşa cum se afirmă în curs, „Filosofia formală", *formal* fiind întrebuinţat aici în accepţiunea kantiană de „care ţine de structurile intelectului şi raţiunii". În logică sînt cuprinse foarte multe probleme de gnoseologie, mai ales cele legate de posibilităţile cunoaşterii, facul-

---

[4] Indicii asupra disciplinelor filozofice predate de învăţatul bănăţean se găsesc în certificatul eliberat absolventului Vasile Popescu Scriban. Acest *Atestat* a fost publicat în volumul Eftimie Murgu, *Scrieri*, ediţie îngrijită cu o introducere şi note de I. D. Suciu, Bucureşti, 1969, p. 441—442.

[5] Ms. 527 de la Biblioteca Academiei R. S. România conţine un registru al episcopului Melchisedec, în care, la anul 1837, se menţionează acest lucru. Vezi şi Gheorghe Adamescu, *Istoria Seminarului „Veniamin" din Iaşi (1803—1903)*, Bucureşti, 1904, p. 73, nota 1.

[6] G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 62—63. Fragmente din cursul cuprins în acest manuscris au fost publicate în ediţia de *Scrieri*, îngrijită de I. D. Suciu (p. 553—572).

[7] Apărut în volumul *Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, Bucureşti, 1956, p. 171—204 ; v. p. 174. Vezi şi Emil Diaconescu, *Manuscrisul cursului de filozofie al profesorului Eftimie Murgu*, în „Iaşul literar", 6 iunie 1957, p. 118—119.

[8] N. A. Ursu, *Gramatica românească a lui Ioan Alboteanu*, în LR XIII (1964), p. 44—54.

[9] Cele trei caiete care conţin cursul sînt intitulate astfel : ms. III 15 : *Anul I Filosofia, I Introducere, II Din Istor* [ia] *f* [ilosofei], *III Analitica, 1834/5* ; ms. III 16 : *Partea a doua Metodica* ; ms. III 17 : *Partea* [a] *II-a a filosofiei teoritice. Metafizica.* (în continuare cele trei manuscrise vor fi notate prin I, II şi III).

[10] Vezi Anton Dumitriu, *Istoria logicii*, Bucureşti, 1975, p. 1 057 ; *Istoria filozofiei româneşti*, I, Bucureşti, 1972, p. 209.

BDD-A1434 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:35 UTC)

tatea gîndirii, formarea noţiunilor, judecăţilor şi raţionamentelor, precum şi (pe urmele logicilor scolastice, în prelucrarea lui Bachmann), un interesant capitol despre semne, procesul desemnării şi întrebuinţarea termenilor. Un asemenea capitol, precum şi subcapitolul consacrat inducţiei dovedesc unele depărtări de direcţia lui Kant.

Logica predată de Murgu are structura manualelor moderne, fiind alcătuită din două părţi : Analitica şi Metodica. Partea a doua se ocupă cu probleme de metodologie precum definiţia, diviziunea, demonstraţia etc. În această secţiune, şi mai ales în capitolul despre definiţie, se observă importante elemente din *Organonul* lui Aristotel. Foarte pe larg sînt tratate unele din problemele şi limitele cunoaşterii, cauzele erorilor şi mijloacele înlăturării lor, etapele cunoaşterii ştiinţifice, criteriul adevărului, felurile cunoştinţelor.

Metafizica, adică partea a doua a „filosofiei teoretice", este în mare măsură tributară orientării krugiene, bazată pe prelucrarea unor principii din filozofia lui Kant. Sub aspectul răspîndirii ideilor filozofice la noi, de mare însemnătate sînt capitolele introductive, adică incursiunea în istoria filozofiei, care precede întregul curs şi istoria logicii, ca prezentare a contribuţiilor din acest domeniu. Fără precedent ca extindere în cultura noastră[11], această prezentare selectivă dar edificatoare a curentelor şi doctrinelor filozofice a contribuit la crearea unei baze istorico-teoretice importante în pregătirea cursanţilor.

Murgu preia din cartea profesorului său demonstraţiile după care filozofia este fundamentul tuturor celorlalte ştiinţe, arată, în concordanţă cu opiniile exprimate şi de Hegel, că, la orientali, filozofia se amesteca cu religia şi mitologia ; el nu vizează însă o demarcaţie între metafizica filozofică şi doctrina religiei, dar laicizarea filozofiei are în cursul său numeroase puncte de sprijin. Peste aproape un deceniu August Treboniu Laurian va face saltul decisiv în această direcţie.

Arătînd că în abordarea problematicii filozofice va fi „raţionalist", Murgu preia criticile aduse de Kant şi de urmaşii săi idealismului (de fapt spiritualismului) notînd că „idealismul aduce scandilă înţălegirei cei de comun" (III, 100[r]), adică este în neconcordanţă cu datele oferite de cunoaşterea sensibilă, obiectivă. Nu este însă acceptată nici ideea kantienilor care pune în locul obiectelor înnăscutul sau aprioritatea. Pentru înlăturarea erorilor se recomandă o permanentă „trează şi înţăleaptă îndoire" (II, 37[v]), adică o prudenţă manifestată în maniera îndoielii carteziene iar nu a celei negativiste a scepticilor. O idee însemnată, cu largă circulaţie mai ales după Lock şi Condillac, este aceea a cunoaşterii comune (sensibile) ca punct de plecare în cunoaşterea filozofică şi ştiinţifică.

Cînd discutăm despre o traducere sau o prelucrare, cum este şi cazul cursului predat de Murgu, nu trebuie pierdut din vedere că ideile aparţin autorului după care s-a făcut traducerea sau prelucrarea, în cazul de faţă lui Joannem Imre. Ar fi greşit însă să nu se precizeze că, departe de a fi un act întîmplător, traducerea sau prelucrarea presupune o opţiune a celui care o face. Murgu şi-a ales lucrarea nu numai care-i stătea la îndemînă, ci şi pe cea pe care o considera utilă. Iar utilitatea ei izvora cel puţin din două caracteristici : era de nivel european din punctul de vedere al conţinutului şi era scrisă în limba latină, putîndu-i astfel oferi modele imediate pentru crearea termenilor româneşti corespunzători. Învăţatul bănăţean s-a străduit să împămînteneasca ideile predate, să integreze şi propriile cugetări, iar unde aceasta nu era posibil, în Logică mai ales, măcar prin exemplificări să se refere la realităţi naţionale. Astfel se dau exemple de judecăţi precum : *Unii moldoveni sînt buni patrioţi* (I, 144[v]), *Toţi academicienii moldoveni sînt 14* (I, 145[v]), *Ştiu nu cred că prin Iaş curge Bahluiu* (II, 61[r]).

Oricîte merite i-am atribui însă în problema prelucrării ideilor filozofice, valoarea cursului său constă, în primul rînd, în aceea că, pentru prima dată în Moldova, în sălile Academiei Mihăilene, filozofia se preda în limba naţională. Cursul fiind bazat pe unul din cele mai abstracte sisteme filozofice şi cu o cuprindere foarte largă din punctul de vedere al istoriei disciplinei, cerea şi posibilităţi de expresie adecvate. Dar, în vremea în care preda profesorul bănăţean, limba română literară nu dispunea de vocabularul tehnic necesar, nu avea bogăţia terminologică cerută de precizia şi proprietatea exprimării şi sintaxa ei nu realizase încă modelele necesare unei exprimări concise, fluente şi elevate. Efortul lui Murgu pentru înlăturarea acestor impedimente a fost extrem de mare, lucru probat mai ales de mulţimea mijloacelor de care s-a folosit pentru învingerea neajunsurilor.

Teminologia filozofică întrebuinţată este în cea mai mare parte de natură neologică, învăţatul român introducînd, în multe cazuri pentru prima dată în cultura noastră, termenii necesari şi, de foarte multe ori, în forma pe care o avem şi astăzi. Dacă în terminologia logicii exista o oarecare tradiţie, pe baza modelelor anterioare după greacă sau latină, pînă la el nu

[11] La E. Poteca numărul curentelor filozofice discutate este mai redus.

BDD-A1434 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:35 UTC)

existau cei mai mulți termeni referitori la interpretarea realității, procesul cunoașterii și metodologia cunoașterii și la doctrinele și curentele filozofice[12]. El a dublat termenii neologici, ori de cîte ori a fost posibil, prin calcuri mai vechi, propuse de D. Cantemir, S. Micu și E. Poteca, i-a tradus, glosat sau explicat, în așa fel încît textul să fie cît mai inteligibil pentru cursanți. Cantemir întrebuințase foarte des procedeul calchierii : *neam* „gen", *pricină* „cauză" etc. alături de unele neologisme : *fenomen, logică, materie* etc.[13]. Multe din aceste elemente lexicale se întîlnesc și la Murgu, dar adesea în locul calcurilor apar numai termeni neologici (cum este cazul lui *ființă* „esență" la principele moldovean, dar *esența* III, 147r, la profesorul bănățean). Samoil Micu întrebuința alături de neologismele *absolut, condiție, dilemă, ecsperiență, speriință, formă, idee* etc. și calcurile *fire* „natură", *hotărire* „definiție", *pricină* etc.[14]. Cu E. Poteca[15], Eftimie Murgu are în comun o serie de calcuri : *cuvintător, estime, înțelegire*, dar mai ales neologisme : *eclectic, metafizică, metod, necesitate, panteism, simbol* etc. și un mare număr de elemente lexicale care la profesorul de la Sf. Sava aveau forme grecizante (*criteriu, sistimă, scopos*), forme care apar, uneori, și în cursul lui Murgu. De remarcat că, deși evită crearea de noi calcuri, necesitățile inteligibilității l-au silit pe Murgu să propună uneori, alături de neologisme, calcuri ; astfel, pentru *transcendental*, introdus ca atare (în forma *transțendental* I, 56v, III, 13r), întîlnim și *mai pe sus de iscusință* (III, 1v), adică „dincolo de experiență, de cunoașterea obiectivă" și *pe sus shurători filosofi* (I, 67r), adică „filozofi care cercetează obiectele suprasensibile". În general, în cursul de la Academia Mihăileană, sînt rare situațiile în care o noțiune filozofică este exprimată numai printr-un singur cuvînt (mai ales cînd acesta este un calc) sau o singură formă (cînd acesta este un neologism).

Edificatoare pentru efortul lui Murgu de a găsi termenul potrivit în exprimarea unei realități și de a fi în același timp înțeles, sînt propunerile pentru „rațiune" : *socoteala, cuvîntul sau rația* (III, 17r), *socotință* (*ratio*) (I, 12v), *minte* (III, 147r). Ultimul termen (*minte*) apare însă și cu semnificația „facultatea de a gîndi ca unitate a intelectului și rațiunii" (I, 21v), pentru „intelect" întrebuințînd calcul *înțălegire* (I, 11v). Corespunzător, pentru „rațional" avem : *rațional* (I, 13r), *socotincios* (I, 13r), *cuvîntăreț* (III, 128r), *socotelnic* (III, 33v), *mintesc* (II, 42r).

Interpătrunderea dintre nou și vechi se manifestă, pe terenul terminologiei filozofice, variat în cursul profesorului de la Academie. Probabil și după modelul limbii germane, unde există un paralelism *-ung, -keit/-tion, -ität* în formarea substantivelor abstracte (de la adjective), Murgu se folosea de sufixul *-ime* alături de *-itate* : *rațională'tate* (I, 8v, II, 15v), *probabilitate* (II, 62v), *universalitate* (I, 66r) etc., dar : *obiectivime* (III, 103r) „obiectivitate", *subiectivime* (III, 103r) „subiectivitate", *sufleține* (I, 9v) „spiritualitate", *lucrătorime* (III, 58v ; dar și *activitate* III, 59r). Limba germană poate fi invocată și în cazul formei *moralic* (III, 11r ; < germ. *moralisch*) ; forme ca : *apodictic* (II, 46r, III, 124v), *categoric* (I, 146v), *practic* (III, 45v), *problematic* (I, 83r) sînt întrebuințate curent de Murgu, alături de *dogmaticesc* (I, 52r), *loghicesc* (I, 87r) etc., formații care însă sînt mai degrabă luate din opera înaintașilor, la profesorul bănățean manifestîndu-se evident preferința pentru sufixul *-ic*, după lat. *-icus* și germ. *-isch*. Adjectivele în *-alnic* (*gheneralnic* I, 159v, *idealnic* III, 97v, *materialnic* I, 102v) sînt dublate de cele în *-al* (*gheneral* II, 44r, *ideal* III, 52r, *material* III, 52v). La fel stau lucrurile cu varianta *-arnic* : *particularnic* (I, 116r), *particular* (I, 107v) ; în cazul lui *-elnic* însă atașarea lui la cuvinte vechi nu mai asigură aceeași alternanță : *singurelnic* (I, 116r), *simțelnic* (I, 11r) „sensibil", *voințelnic* (I, 129r) „voluntar". Productivitatea încă mare a sufixului *-nic* a făcut posibilă forma *leginic* „legic" (I, 203r, II, 49r) de la *lege* + suf. *-inic*.

Importanță decisivă pentru terminologia filozofică folosită de Eftimie Murgu la Academia Mihăileană a avut modelul latin, realizîndu-se astfel în practică ideile despre cultivarea

---

[12] Doar Eufrosin Poteca înaintea sa, în traducerea lucrării lui Heineccius, mai făcuse în acest sens un salt comparabil.

[13] Vezi P. Vaida, *Dimitrie Cantemir și umanismul*, București, 1972, p. 148—160 ; id., *Calculul lingvistic ca procedeu de creare a terminologiei filozofice la Dimitrie Cantemir*, în LR XV (1966), p. 3—12.

[14] Vezi Elena Toma, *Din începuturile terminologiei filozofice românești*, în volumul colectiv *Unitate și diversitate în Romania, II. Lexic de cultură*, București, 1976, p. 54—78 ; I. Lungu, *Meritele lui Samuil Micu în problema creării terminologiei filozofice românești*, în „Cercetări filozofice" II (1955), nr. 4, p. 301—310 ; Marin Ștefănescu, *Filosofia românească*, București, 1922, p. 113—118.

[15] Heineccius, *Filosofia cuvintului și a năravurilor adecă Loghica și Etica*, [trad. de] Eufrosin Dimitrie Poteca, Buda, 1829.

BDD-A1434 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:35 UTC)

limbii ale revoluționarului bănățean. Superioritatea față de contemporani este evidentă, școala înaintașului său Paul Iorgovici avînd prin el pe cel mai strălucit reprezentant. Murgu adaptează majoritatea neologismelor de origine latină în forma pe care o avem și astăzi. Astfel, lat. *-(t)io, -(t)ionis*>rom. *-(ț)ie* : *afirmație* (I, 146[r]), *concluzie* (II, 96[v]), *contradicție* (I, 165[v]), *negație* (I, 146[r]), *observație* (II, 78[v]) etc. (*diviziе* II, 12[v], *rație* I, 12[r], III, 21[v] se vor fixa însă cu *-(ț)iune*). Adjectivele în *-iv* sînt curente : *afirmativ* (I, 119[v]), *intuitiv* (III, 21[v]), *negativ* (I, 119[v]), *subiectiv* (II, 31[r]). În adaptarea adverbelor se adoptă uneori forma latinească în *-e* (moștenită în limba noastră numai în cazul adverbului *bine*) : *obiective privindu-se* (II, 71[r]), *privită subiective* (II, 75[r])[16], dar cele mai frecvente sînt derivatele după modelul vechi în *-icește*. Terminologia referitoare la curentele și doctrinele filozofice este cea pe care o avem și astăzi. Murgu a dat forma adecvată sufixelor latinești *-ismus, -istus, -ianus* și *-icus*, reducîndu-le la *-ism, -ist, -ian* respectiv *-ic* : lat. *criticismus*>rom. *criticism* (I, 58[r]), lat. *criticus*>rom. *critic* (III, 11[r]), lat. *kantianus*>rom. *kantian* (III, 15[r]), lat. *idealistus*>rom. *idealist* (III, 91[r]) etc.

Mulțimea termenilor introduși în perioada imediat următoare anului 1830, prin lucrările de filozofie, între care cursurile lui Murgu au o importanță deosebită, a făcut ca în limba noastră să se creeze de timpuriu posibilitatea derivării cu sufixe neologice. Prin activitatea lui Eftimie Murgu la Academia Mihăileană din Iași s-au răspîndit în Moldova nu numai ideile filozofice care circulau atunci în Europa, ci și mijloace adecvate pentru a le exprima. Urmîndu-l la catedră, alt învățat de peste munți, moțul Petre Cîmpeanu îl va continua în ambele planuri.

Eftimie Murgu, pe urmele reprezentanților Școlii ardelene, dar în concordanță cu opiniile care prindeau tot mai mult teren și în Principate, s-a manifestat ca un adept al ideilor latiniste, idei care în viața socială urmăreau să trezească conștiința națională a românilor, iar în viața culturală să bazeze procesul de modernizare pe valorificarea fondului latinesc al limbii noastre și pe împrumuturi din limba latină. În perspectiva timpului, trebuie subliniat că ideea latinității și orientarea limbii noastre (mai ales ca limbă a științei și filozofiei) spre izvorul latinei savante (atît de bogat și de pedant prelucrată de dezbaterile scolastice și limbă obișnuită a operelor științifice din Europa civilizată), au fost cele mai fecunde și mai utile culturii române, asigurîndu-i unitate și continuitate pînă în zilele noastre. Se realiza astfel, pe de o parte, modernizarea și unificarea limbii naționale de cultură, valorificîndu-se plenar fondul lexical moștenit și, pe de altă parte, contraponderea necesară față de alte influențe, care tocmai înlăturau condițiile formării unei limbi literare moderne. Trebuie amintit aici că unele intenții expansioniste s-au slujit de promovarea francezei ; Academia Mihăileană și Colegiul de la Sfîntul Sava s-au desființat practic tocmai prin înlocuirea limbii române ca limbă de predare cu franceza. Din altă perspectivă, pe baza elementelor de vocabular slave, unii conchideau că românii sînt slavi ; dacă s-ar fi promovat influența unei limbi moderne, n-ar fi putut apare în istorie pretenția poporului care vorbea acea limbă că sîntem măcar rudele lui sărace ? Cert este un lucru, în lumina dreptului natural, pe care latiniștii îl cunoșteau atît de bine, numai de la părinți moștenești, de la restul, chiar și de la frați, împrumuți, și ridicarea unor pretenții este oricînd posibilă. Apoi, în ciuda unor exagerări, promovarea limbii latine n-a însemnat niciodată disprețul pentru limba poporului, înlocuirea ei, ci numai cultivarea ei.

Cînd cultura și știința românească se caracterizau prin discontinuitate și disarmonie, și cînd slabele lumini din secolele trecute nu puteau oferi o platformă pentru prea multele imperative ale modernizării, recurgerea la maiestatea culturii latine, la limba lui Ovidius, Horatius, Cicero și Caesar, nu putea avea decît efectul tonic al mîndriei și stimulentul practic al avîntului. Dacă astăzi noi putem privi lucrurile altfel, aceasta se datorează și muncii neobosite a acestor eroi ai luptei cu ignoranța. Acum cultura noastră își are propriile tradiții cu proprii oameni de cultură de nivel european, care, în prima jumătate a secolului trecut, se numeau Lazăr, Laurian, Cipariu, Heliade, Bălcescu. Între ei, această flacără a românimii bănățene, Eftimie Murgu.

[16] Procedeul va fi utilizat mai mult de T. Cipariu și S. Bărnuțiu.

BDD-A1434 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:35 UTC)